

Nederland is al lang geen Disneyland meer

door Ben Rovers. vrijdag 29 augustus 2008 | 03:37

Bij de rechtbank in Den Bosch werd onlangs een groepje jongeren veroordeeld vanwege een serie gewelddadige overvallen.

De jongens waren tussen 17 en 19 jaar oud. De behandelende officieren van justitie spraken in deze krant hun verbazing uit over het buitensporig geweld dat de jongens toepasten (BD 26/8).

Een uitzonderlijk geval of een symptoom van verharding van de jeugdcriminaliteit? Ik vrees het laatste.

Het is in het algemeen erg lastig om betrouwbare uitspraken te doen over ontwikkelingen in de (jeugd)criminaliteit. Dat heeft te maken met het feit dat de bronnen die ons ter beschikking staan allemaal zo hun (ernstige) beperkingen kennen. Zo weten we dat bijvoorbeeld de stijgende trend van geweldsdelicten in de registratie van de politie tenminste voor een deel wordt veroorzaakt door veranderingen in aangiftegedrag bij burgers en veranderingen in registratieroutines bij de politie. Waarnemingen van individuele professionals, zoals de betrokken officieren van justitie, zijn waardevol, maar kunnen niet zondermeer doorgaan voor geldige uitspraken over trends.

Toen ik het krantenverhaal over de gewelddadige jongeren las, betrapte ik mij op de gedachte: what's new? Ik doe zelf vanaf het begin van de jaren negentig onderzoek naar verschijnselen van (jeugd)criminaliteit en heb in die periode het nodige voorbij zien komen. Ernstige vormen van jeugdcriminaliteit zoals in de beschreven casus zijn voor mij geen nieuw fenomeen, integendeel. De voorbeelden van jeugdigen, soms net in de puberteit, maar soms ook nog niet, die verbazingwekkend wreed en gewelddadig gedrag vertonen zijn gelukkig geen regel, maar ook al lang geen uitzondering meer. Ik vermoed dat dit probleem in de grote steden al langer zichtbaar is dan daarbuiten.

In onderzoekskringen bestaat intussen wel enige consensus over het feit dat de jeugdcriminaliteit zich in de afgelopen 20 à 30 jaar verhard heeft. Dit betekent uiteraard niet dat elke jongere die met de politie in aanraking komt met een vuurwapen heeft lopen zwaaien of ernstig geweld heeft gepleegd, maar het aantal gevallen waarbij dit wel aan de hand is, is gestaag toegenomen.

De aanwijzingen hiervoor zijn talrijk. We zien het terug in de toename van bijvoorbeeld geweldsdelicten en gewelddadige vermogensdelicten (zoals straatroof en overvallen), in het feit dat jeugdigen steeds vaker en op steeds jongere leeftijd worden aangehouden voor steeds ernstiger delicten en in het feit dat we steeds vaker worden geconfronteerd met criminele jeugdgroepen die in de verte doen denken aan het schrikvoorbeeld van de Amerikaanse youth gang.

Wat dit laatste betreft: gelukkig zijn we hiervan nog steeds ver verwijderd, maar als we kijken naar ontwikkelingen in de grote steden in ons eigen land, maar ook in de ons omringende landen, met name Engeland en Frankrijk, zien we dergelijke fenomenen onmiskenbaar dichterbij komen.

Ik herinner mij een stageonderzoek dat ik ooit mocht begeleiden ergens midden jaren negentig in Rotterdam. In opdracht van de gemeente voerden de stagiaires een onderzoek uit naar de aanwezigheid van criminele jeugdgroepen in de stad. Ze troffen daarbij een aantal zeer zorgwekkende groepen aan. Hun rapport verdween vervolgens met ongekennde snelheid in de diepste lade bij de gemeente, want voor dat probleem had men op dat moment nog geen beleid ontwikkeld.

De Amerikaanse criminoloog en kenner van Nederland Alan Block duidde ons land altijd aan als Disneyland: een eiland van aangeharkte tuintjes in een wereld vol smerigheid. Het uitzonderlijk lage geweldsniveau, zó lang een kenmerk van Nederland, was voor hem een symptoom bij uitstek. Inmiddels zien we dat het niveau van de gewelddadigheid in Nederland al tientallen jaren toeneemt en blijft toenemen. Een ontwikkeling die we overigens in veel landen om ons heen ook zien.

We kunnen dit fenomeen niet helemaal 'wegredeneren' door registratie-effecten en dergelijke. Er is daadwerkelijk iets aan het veranderen. Deze algemene ontwikkeling zien we ook terug in de wijze waarop jeugdigen criminele feiten plegen. Als zodanig vormen zij geen bijzondere groep. Hun gedrag weerspiegelt een bredere maatschappelijke trend.

Wat is er met Disneyland gebeurd? Lastig te zeggen. Globalisering en immigratie hebben zeker nieuwe verschijnselen in onze samenleving geïntroduceerd. Zo is instrumenteel en excessief geweldgebruik, bijvoorbeeld bij overvallen en straatroof, in belangrijke mate een 'allochtoon' fenomeen. De eeuwenoude consensuscultuur in Nederland is in aanraking gekomen met culturen waarin geweld een prominentere rol vervult als middel om conflicten op te lossen (of je zin te krijgen). Toch kan dit slechts een deel van de verklaring zijn, omdat geweldgebruik echt niet beperkt blijft tot allochtonen. De verruwing van omgangsvormen in het sociale verkeer, bijvoorbeeld, doet zich in de hele samenleving voor. Daar zit meer achter, maar wat?

Ruim honderd jaar geleden schreef de Franse socioloog Durkheim dat samenlevingen die snelle veranderingen doormaken (destijds de Industriële Revolutie) doorgaans gekenmerkt worden door een hoger niveau van criminaliteit en geweld. Mensen raken hun vaste ankers kwijt en dat vertaalt zich in onzekerheid, angst en uiteindelijk ook onderling geweld.

Tot op heden lopen de criminaliteitsontwikkelingen aardig parallel met de informatierevolutie die gaande is.

Ben Rovers is lector Jeugd & Veiligheid aan de Avans Hogeschool en eigenaar van onderzoeksbureau BTVO in Den Bosch.